

УДК 338.2

Чернецька О.В.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і аудиту,
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕЗУЛЬТАТАМИ В АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Постановка проблеми. Сільськогосподарські підприємства відрізняються один від одного різноманітними особливостями діяльності, до яких можна віднести розміри та спеціалізацію підприємства, мету діяльності, матеріально-технічне забезпечення, місце розташування підприємства тощо. Систематизуючи і виокремлюючи окремі внутрішні чинники, необхідно враховувати, що фінансові результати аграрних підприємств формуються одночасно під впливом цілого комплексу економічних процесів і явищ. Більш того, не можна перераховані чинники поділити на головні та другорядні, їх вплив проявляється не ізольовано, а системно. При цьому в окремі часові проміжки сила впливу тих або інших чинників змінюється, дія одних чинників підсилює або знижує вплив інших, суттєво змінюється ступінь впливу різних чинників залежно від стадії інших факторів впливу. Тому при побудові ефективної системи управління фінансовим результатом необхідно врахувати не лише системний підхід, а ще й прояви синергетичного ефекту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що питаннями синергетики займалися Кирилук Є. [4], Прощаликіна А. [4], Вірченко А. [1], Вірченко В. [2], Кузьменко А., Загорський В. [3], Ліпенцев А. [3], Борщук Є. [3], Мекшун П. [6], Пугачова О. [8], Потапова Н. [7], Ларіна Я. [5] та ін.

В. Вірченко та А. Кузьменко [2] дають наступне визначення: «Синергетика – це новий міждисциплінарний науковий напрям, який вивчає закономірності виникнення, формування і розвитку систем, для яких є характерними відкритість, самоорганізація та нелінійність».

Вищеперераховані вчені досліджують питання синергетики по відношенню взагалі до будь-яких систем, зокрема і соціальних, і економічних тощо. Окремі вчені розглядають аспекти використання синергетики на національному рівні. Зокрема, синергетичні аспекти забезпечення економічної безпеки національної економіки досліджував Мекшун П. В. [6], синергетичний підхід у розвитку аграрного сектора економіки України розглядала Ларіна Я. С. [5]. На наш погляд, дослідження синергетичних ефектів доцільно спрямувати на конкретні економічні системи на підприємстві.

Аналіз впливу синергетичного ефекту в процесі побудови системи управління фінансовим результатом дозволить розробити таку стратегію управління фінансовим результатом, яка б максимізувала рентабельність підприємства за наявних у нього фінансових і матеріальних ресурсів. З огляду на визначення процесу самоорганізації, наведене Н. А. Потаповою [7], синергетичний підхід має врахувати вплив чинників формування фінансових результатів. На цьому наголошують і Кирилук Є. М. та Прощаликіна А. М. [4], які зазначають, що система управління фінансовими результатами не може формуватись відірвано від внутрішніх та зовнішніх чинників впливу.

Отже, аналіз останніх досліджень в галузі синергетики показав, що вони не зовсім висвітлюють прикладний характер синергетичних ефектів. Тому актуальності набуває дослідження аспектів прояву синергетичного ефекту в такій складній системі, як управління фінансовими результатами аграрного підприємства.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження сутності синергетичного ефекту та його прояву в системі управління фінансовими результатами аграрного підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження прояву синергетичного ефекту не можна здійснювати без системного підходу, особливо при побудові ефективної системи управління фінансовими результатами. Проаналізуємо властивості системи управління фінансовими результатами аграрних підприємств.

Н. А. Потапова [7] зауважує, що, на відміну від механічних систем, економічні системи перебувають в постійному розвитку і формуються внаслідок еволюції суспільства та соціального укладу, основою яких є відносини власності та утворення способів виробництва і технологій. В. Вірченко та А. Кузьменко [2] дають визначення системи і наголошують, що економіка є складною системою, оскільки їй притаманні три основні властивості, які характерні для складної системи: відкритість, нелінійність і дисипативність. Відкритість – це стан системи, в якому вона постійно взаємодіє з зовнішнім середовищем, привласнює і відчуває сировину, енергію, інформацію, тобто здійснюється обмін ресурсами ззовні [2; 7]. Нелінійними зводяться системи, в яких характеристики залежать від процесів, що в них протікають, а отже, визначають нестійкість та нерівноважність

системи, відповідно відбувається втрата властивості адитивності в процесі розвитку системи [2; 7]. Завдяки дисипативності у системах можуть спонтанно виникати нові типи структур, здійснюватись перехід від хаосу до порядку [2], відповідно система є нерівноважною, але внаслідок самоорганізації у таких системах можуть виникати стійкі структури. На властивостях будь-яких систем наголошує і Н. А. Потапова [7], серед яких виділено самоорганізацію як здатність відроджувати та переводити власну структуру на вищий рівень, внаслідок вимог зовнішнього середовища.

Шарапов О. Д., Дербенцев В. Д. та Семьонов Д. Є. [9] зазначають, що сутність синергетичного підходу до ефективного управління системою полягає в тому, що він орієнтований не на зовнішні властивості, не на цілі та сподівання суб'єкта управлінської діяльності, а на внутрішні властивості системи, її власні закони еволюції та самоорганізації. Дійсно, серед внутрішніх чинників формування системи управління фінансовими результатами доцільно виділити: ресурсне забезпечення виробництва та кваліфікацію його персоналу; ефективне інформаційне забезпечення процесу формування фінансового результату, зокрема систему бухгалтерського обліку та облікову політику; систему управління витратами, зокрема оптимізація їх розміру та структури, а також аналіз співвідношень «витрати – обсяг – прибуток». В аграрних підприємствах при формуванні системи управління вагомого впливу набувають і особливості функціонування сільськогосподарського виробництва, зокрема сезонність виробництва і реалізації продукції, організація виробництва, територіальний спосіб виробництва, взаємодія економічних та природних законів, суттєва залежність результатів діяльності від природних факторів тощо. Відповідно, ці внутрішні властивості системи управління мають певний вплив одна на одну, як керований, так і некерований, тобто хаотичний.

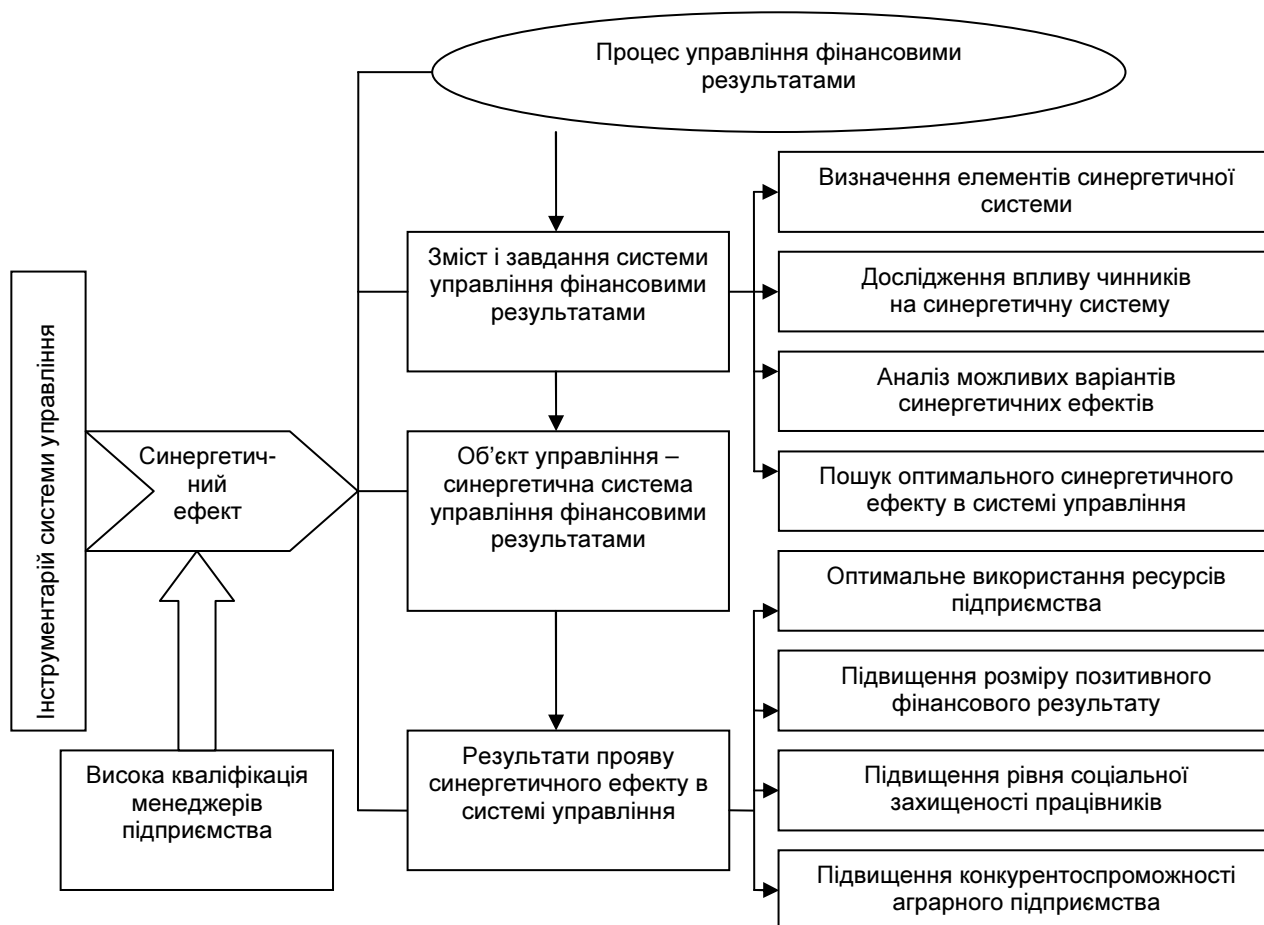
Вірченко В. та Кузьменко А. [2], навпаки, наголошують, що реально економіка є системою незамкненою і на неї чинять вплив безліч зовнішніх чинників. Кирилук С. М. [4] також визначає, що синергетика досліджує зовнішні ефекти, що породжують зміни структури систем (впорядкованість, ціленаправленість поведінки системи в цілому за хаотичної поведінки її елементів). Вчений підкреслює, що складні системи піддаються безперервному внутрішньому й зовнішньому впливу, при цьому випадковий зовнішній вплив відіграє вирішальну роль у їх розвитку (значною мірою визначає напрямок розвитку, а інтенсивність взаємодії із зовнішнім середовищем – його темпи). Не можна не погодитися з вченими, оскільки зовнішні фактори безсумнівно відбиваються на побудові системи управління фінансовими результатами, зокрема при виборі відповідного інструментарію. На жаль, зовнішні чинники важко скеровувати в напрямку, бажаному для обраної стратегії розвитку підприємства. Вплив зовнішніх факторів зумовлює виникнення хаотичних зв'язків між підсистемами системи управління для виникнення принципово нового – більш якісного продукту – ефективної системи управління. Або навпаки – зовнішні чинники можуть спричинити негативний вплив на діяльність підприємства, і цей вплив також має бути врахований при побудові системи управління фінансовими результатами.

Отже, синергетичний підхід передбачає існування в системі багатоваріантності та альтернативності розвитку за наявності певної динаміки їхніх змін при зміні усталеного режиму роботи системи. Такі зміни частіше всього відбуваються при дії зовнішніх факторів. Зокрема, в період економічної кризи та росту інфляції система управління фінансовими результатами на підприємстві має пристосовуватись під нові умови господарювання, враховуючи різні варіанти розвитку процесу виробництва і реалізації продукції з метою пошуку оптимального варіанту. Це, в свою чергу, потребує використання економіко-математичного моделювання господарських процесів.

Економіко-математична модель є дієвим засобом пошуку шляхів підвищення ефективності економіки підприємств через оптимізацію процесів управління. В процесі управління слід ув'язувати питання, пов'язані з використанням різних факторів виробництва, застосуванням різних технологій при виробництві, різних варіантів реалізації продукції. Оптимальне розв'язання при використанні методів економіко-математичного моделювання передбачає врахування всіх умов, що визначають проблему підвищення ефективності господарювання: поряд з економічними умовами мають бути агротехнічні, зоотехнічні, біологічні, технічні тощо. Як наголошує Пугачова О. Г. [8], могутнім інструментом нелінійного мислення стануть комп'ютери, вони «пророхуватимуть» гіпотетичні варіанти розвитку при різних ключових подіях і, що дуже важливо, дослідження здійснюватиметься шляхом експерименту з моделлю, а не реальною системою. Для вирішення проблеми управління доцільно здійснити їх формалізацію в термінах моделей математичного програмування.

Самоорганізація системи управління відбувається внаслідок зіткнення наслідків застосування окремих інструментів управління і виведення на цій основі спільної об'єктивної оцінки, з одного боку, і впливу зовнішніх та внутрішніх чинників, з іншого боку. При цьому відбувається обмін інформацією між різними відділами на підприємстві, зокрема відділів виробництва і збуту продукції, відповідно формується підсистема техніко-економічних відносин. Істотну роль при цьому відіграє кооперація. З точки зору синергетичного підходу, кооперація означає колективну узгоджену взаємодію елементів системи. На наш погляд, саме кооперація зусиль керівників підрозділів зумовить позитивний ефект процесу управління фінансовими результатами.

Підсумовуючи вищезазначене, систему управління фінансовими результатами необхідно розглядати як синергетичну систему, і, відповідно, в процесі управління доцільно застосовувати синергетичний підхід, що схематично наведено на рис. 1.

Рис. 1. Синергетичний підхід до процесу управління фінансовими результатами в аграрних підприємствах

Джерело : складено автором на основі [5] та власних досліджень

Таким чином, синергетичний підхід передбачає комплексне врахування зв'язків різних рівнів і форм між елементами системи. Розвиток цих зв'язків зумовлює їх цілісність та ефективність, можливість багатоваріантного розвитку з урахуванням статистичних і динамічних закономірностей. Отже, зростає роль суб'єктів розвитку системи управління фінансовими результатами, а також їх здатність приймати ефективні рішення. Відповідно, менеджери мають усвідомити сутність процесу управління фінансовими результатами з точки зору системного та синергетичного підходу. Це, в свою чергу, вимагає необхідності підвищення кваліфікації менеджерів.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, дослідження дають змогу сформулювати наступні висновки:

1. Визначено, що синергетичний підхід до управління передбачає існування багатьох шляхів розвитку системи, але необхідно досягнути бажаної мети поведінки системи в стані відносної рівноваги. Якщо є алгоритм досягнення бажаної мети, то зберігається час і скорочуються матеріальні витрати. Визначено, що систему управління фінансовими результатами необхідно розглядати як синергетичну систему, і, відповідно, в процесі управління доцільно застосовувати синергетичний підхід. Визначено структурні елементи синергетичної системи управління фінансовими результатами.

2. Обґрунтовано необхідність пошуку таких напрямків управління на підприємстві, які б узгоджувались з зовнішніми факторами та власною структурою синергетичної системи управління на підприємстві. Причому, необхідно враховувати, що кожний структурний елемент може розвиватись самостійно, незалежно від інших елементів. Відповідно, необхідно виводити систему на власні механізми розвитку, що вимагає такого впливу на структурні елементи системи, щоб вони розвивались в потрібному темпі в бажану сторону.

3. Сформовано умови застосування синергетичного підходу, зокрема необхідність використання грамотно обраного інструментарію та висококваліфікованого персоналу, що допоможе зробити систему управління ефективною і досягти мети з меншими витратами, а отже, отримати більший розмір прибутку.

Синергетичні ефекти є досить новим, але доцільним для застосування в аграрних підприємствах, підходом в системі управління фінансовими результатами. Це, відповідно, вимагає більш глибокого і детального аналізу, що й визначає напрям подальших досліджень.

Бібліографічний список

1. Вірченко А.А. Розвиток методології економічних досліджень сучасних господарських систем / А.А. Вірченко // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка». – 2012. – Вип. 6 (2). – С. 214-222.
2. Вірченко В. Синергетичний підхід в економічних дослідженнях/ В. Вірченко, А. Кузьменко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Економіка». – 2009. – № 110. – С. 34-36.
3. Загорський В. Синергетика і економічна теорія / В. Загорський, А. Ліпенцев, Є. Борщук // Демократичне врядування : [науковий вісник]. – 2010. – Вип. 6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lvivacademy.com/visnik6/fail/Zagorskyj.pdf>
4. Кирилюк Є.М. Методологія синергетики в дослідженні процесів трансформації економічних систем / Є.М. Кирилюк, А.М. Прошчалікіна // Механізм регулювання економіки. – 2012. – № 1. – С. 87-94.
5. Ларіна Я.С. Синергетичний підхід у розвитку аграрного сектора економіки України / Я.С. Ларіна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://me.fem.sumdu.edu.ua/docs/d032.pdf>
6. Мекшун П.В. Системно-синергетичний аспект забезпечення економічної безпеки національної економіки / П.В. Мекшун // Ефективна економіка : електронне наукове фахове видання. – 2013. – № 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1963>
7. Потапова Н.А. Синергетичний розвиток складних економічних систем / Н.А. Потапова // «Проблеми економіки та управління» : Вісник НУ «Львівська політехніка». – 2012. – № 725. – С. 180-186.
8. Пугачова О.Г. Теорія катастроф і біфуркацій: синергетика в економіці / О.Г. Пугачова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iee.org.ua/publication/78/>
9. Шарапов О.Д. Економічна кібернетика : [навч. посібник] / О.Д. Шарапов, В.Д. Дербенцев, Д.Є. Семьонов. – К. : КНЕУ, 2004. – 231с.

References

1. Virchenko, A.A. (2012), "Development of Economic Research methodology of modern economic systems", *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Serii «Ekonomika»*, issue 6 (2), pp.214-222.
2. Virchenko, V. and Kuzmenko, A. (2009), "Synergetic approach in economic research", *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Serii «Ekonomika»*, no.110, pp.34-36.
3. Zahorskyi, V., Lipentsev, A. and Borshchuk, Ye. (2010), "Synergetics and economic theory", *Demokratychnе vriaduvannia : naukovyi visnyk*, issue 6, available at: <http://www.lvivacademy.com/visnik6/fail/Zagorskyj.pdf> (access date November 18, 2014).
4. Kyryliuk, Ye.M. and Proshchalykina, A.M. (2012), "Methodology synergy to study the processes of transformation of economic systems", *Mekhanizm rehuliuвання ekonomiky*, no.1, pp.87-94.
5. Larina, Ya.S. "Synergetic approach to the development of the agricultural sector Ukraine", available at: <http://me.fem.sumdu.edu.ua/docs/d032.pdf> (access date November 18, 2014).
6. Mekshun, P.V. (2013), "System sinergistical aspect of providing of economic security of national economy", *Efektivna ekonomika : elektronne naukove fakhove vydannia*, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1963> (access date November 18, 2014).
7. Potapova, N.A. (2012), "Synergetic development of complex economic systems", *«Problemy ekonomiky ta upravlinnia» : Visnyk NU «Lvivska politekhnika»*, no.725, pp.180-186.
8. Puhachova, O.H. (2006), "The theory of bifurcations and catastrophes: Synergetics economy", available at: <http://www.iee.org.ua/publication/78/> (access date November 18, 2014).
9. Sharapov, O.D., Derbentsev, V.D. and Semonov, D.E. (2004), *Ekonomichna kibernetika* [Economic Cybernetics], tutorial, KNEU, Kyiv, Ukraine, 231p.

Чернецька О.В. СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕЗУЛЬТАТАМИ В АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Метою статті є дослідження сутності синергетичного ефекту та його прояву в системі управління фінансовими результатами аграрного підприємства.

Методика дослідження. Метод узагальнення використано для обґрунтування необхідності застосування синергетичного підходу в системі управління фінансовими результатами на підприємстві; метод аналізу використано для виділення структурних елементів синергетичної системи управління.

Результати. Визначено, що синергетичний підхід до управління передбачає існування багатьох шляхів розвитку системи, але необхідно досягнути бажаної мети поведінки системи в стані відносної рівноваги. Обґрунтовано необхідність пошуку таких напрямків управління на підприємстві, які б узгоджувались з зовнішніми факторами та власною структурою синергетичної системи управління на підприємстві. Відповідно, необхідно виводити систему на власні механізми розвитку, що вимагає такого впливу на структурні елементи системи, щоб вони розвивались в потрібному темпі в бажану сторону. Сформовано умови застосування синергетичного підходу, зокрема необхідність використання грамотно обраного інструментарію та висококваліфікованого персоналу.

Наукова новизна. Обґрунтовано необхідність застосування в системі управління фінансовими результатами синергетичного підходу, що, на відміну від існуючого, включає пошук таких напрямків управління на підприємстві, які б узгоджувались з зовнішніми факторами та власною структурою синергетичної системи управління на підприємстві, що допоможе зробити систему управління ефективною і досягти мети з меншими витратами, а отже, отримати більший розмір прибутку.

Практична значущість. Запропоновані результати дослідження можуть бути впроваджені на підприємствах аграрної сфери економіки, зокрема для створення ефективної системи управління фінансовими результатами на засадах синергетичних взаємозв'язків. Це сприятиме підвищенню розміру позитивного фінансового результату та досягненню стратегічних цілей діяльності аграрного підприємства.

Ключові слова: фінансові результати, управління, система, синергетика, синергетичний ефект.

Chernetska O.V. SYNERGETIC APPROACH TO THE PROCESS OF FINANCIAL RESULTS IN AGRICULTURAL ENTERPRISES

Purpose. The article aims to study the essence of synergy and its manifestation in the management of the financial performance of the agricultural enterprise.

Methodology of research. The method of synthesis used to justify the need to use a synergistic approach in the management of the financial results of the company, the method of analysis used to highlight structural elements synergetic control system.

Findings. Determined that a synergistic approach to management implies the existence of many ways to develop the system, but it is necessary to achieve the desired goal behavior of the system in a state of relative equilibrium. The necessity of finding such areas management in the enterprise, that would be compatible with the external factors and its own structure synergetic system of the enterprise. Consequently, the output, the system of own development mechanisms that require such an impact on the structural elements of the system that they developed in the right pace in the desired direction. Under these circumstances, the use of a synergistic approach, including the need for well-chosen tools and highly qualified personnel.

Originality. The necessity of the use in the management of financial results synergetic approach, unlike existing search includes the following areas of management in the company, that would be compatible with the external factors and its own structure synergetic system of the company that will make the system effective control and get things done with less costs and thus get more profit margins.

Practical value. Results of the study can be implemented in enterprises of agriculture, in particular to create an effective system of financial results based on synergistic relationships. This will increase the amount of positive financial results and achieving the strategic objectives of the agricultural enterprise.

Key words: financial performance, management system, synergy, synergy effect.

Чернецкая О.В. СИНЕРГЕТИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ПРОЦЕССУ УПРАВЛЕНИЯ ФИНАНСОВЫМИ РЕЗУЛЬТАТАМИ В АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ

Целью статьи является исследование сущности синергетического эффекта и его проявления в системе управления финансовыми результатами аграрного предприятия.

Методика исследования. Метод обобщения использовано для обоснования необходимости применения синергетического подхода в системе управления финансовыми результатами на предприятии, метод анализа использовано для выделения структурных элементов синергетической системы управления.

Результаты. Определено, что синергетический подход к управлению предполагает существование многих путей развития системы, но необходимо достичь желаемой цели поведения системы в состоянии относительного равновесия. Обоснована необходимость поиска таких направлений управления на предприятии, которые согласовывались бы с внешними факторами и собственной структурой синергетической системы управления на предприятии. Соответственно, необходимо выводить систему на собственные механизмы развития, требует такого влияния на структурные элементы системы, чтобы они развивались в нужном темпе в желаемую сторону. Сформированы условия применения синергетического подхода, в частности необходимость использования грамотно выбранного инструментария и высококвалифицированного персонала.

Научная новизна. Обоснована необходимость применения в системе управления финансовыми результатами синергетического подхода, который в отличие от существующего включает поиск таких направлений управления на предприятии, которые согласовывались бы с внешними факторами и собственной структурой синергетической системы управления на предприятии, поможет сделать систему управления эффективной и достичь цели с меньшими затратами, а следовательно, получить больший размер прибыли.

Практическая значимость. Предложенные результаты исследования могут быть внедрены на предприятиях аграрной сферы экономики, в частности для создания эффективной системы управления финансовыми результатами на основе синергетических взаимосвязей. Это будет способствовать повышению размера положительного финансового результата и достижению стратегических целей деятельности аграрного предприятия.

Ключевые слова: финансовые результаты, управления, система, синергетика, синергетический эффект.